

**XALQ HUNARMANDCHILIGINING UMUMIY ASOSLARI VA XALQ
HUNARMANDCHILIGI TURLARI**

Mirzatillayeva Gulsanam

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Texnologik ta'lim yo'nalishi TXT BU 24

Ilmiy rahbar: Tursunova Shaxzoda

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xalq hunarmandchiligining paydo bo'lishi, shakllanish jarayoni va uning jamiyat hayotidagi o'rni yoritib beriladi. Shuningdek, xalq hunarmandchiligining umumiy asoslari, tarixiy ildizlari hamda asosiy turlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Milliy madaniyat va an'analarning ajralmas qismi bo'lgan hunarmandchilik turlari orqali xalqning estetik qarashlari, turmush tarzi va ma'naviy qadriyatlari namoyon bo'lishi ochib beriladi. Maqolada xalq hunarmandchiligining bugungi kundagi ahamiyati va uni rivojlantirish masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *xalq hunarmandchiligi, milliy an'ana, amaliy san'at, kasb-hunar, madaniy meros, hunarmandchilik turlari*

Xalq hunarmandchiligi har bir millatning tarixiy taraqqiyoti, madaniy merosi va milliy o'zligini ifodalovchi muhim sohalardan biridir. U asrlar davomida xalqning kundalik ehtiyojlari, turmush tarzi va estetik didi asosida shakllanib, avloddan-avlodga meros bo'lib kelgan. Xalq hunarmandchiligi nafaqat moddiy buyumlar yaratishga xizmat qilgan, balki xalqning ma'naviy dunyosini, urf-odatlarini va an'analarni saqlashda ham muhim rol o'ynagan.

Bugungi globallashuv sharoitida xalq hunarmandchiligi milliy madaniyatni asrab-avaylash, yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi.

➤ **Xalq hunarmandchiligining umumiy asoslari**

Xalq hunarmandchiligi har bir millatning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy hayoti va madaniy rivoji bilan uzviy bog'liq bo'lgan muhim faoliyat turlaridan biridir. U insoniyat paydo bo'lgan ilk davrlardan boshlab shakllana boshlagan bo'lib, odamlarning kundalik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilgan. Dastlab hunarmandchilik tirikchilik manbai sifatida vujudga kelgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan u san'at darajasiga ko'tarilib, xalqning estetik didi va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim omilga aylangan. Hunarmandchilikning paydo bo'lishi insonning tabiat bilan munosabati, mehnat faoliyati va ijodiy tafakkuri bilan chambarchas bog'liqdir. Odamlar atrof-muhitdan foydalanib, loy, yog'och, metall, jun va mato kabi tabiiy xomashyolardan turli buyumlar yaratganlar. Bu buyumlar dastlab oddiy va sodda bo'lgan bo'lsa-da, tajriba ortishi bilan ularning shakli, bezagi va funksional jihatlari

takomillashib borgan. Natijada xalq hunarmandchiligi muayyan qoidalar, an'analar va uslublarga ega mustaqil soha sifatida shakllangan.

Xalq hunarmandchiligining muhim xususiyatlaridan biri uning qo'l mehnatiga asoslanganligidir. Har bir buyum hunarmandning shaxsiy mahorati, didi va tajribasini o'zida mujassam etadi. Shu bois hunarmandchilik mahsulotlari ommaviy ishlab chiqariladigan buyumlardan tubdan farq qiladi. Ularning har biri o'ziga xos, takrorlanmas va badiiy qiymatga ega bo'ladi. Aynan shu jihat xalq hunarmandchiligining qadriyat sifatida e'tirof etilishiga sabab bo'ladi.

Hududiy jihatdan qaralganda, xalq hunarmandchiligi har bir mintaqada o'ziga xos shakl va uslubda rivojlangan. Iqlim sharoiti, tabiiy resurslar, xalqning turmush tarzi va tarixiy omillar hunarmandchilik turlarining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Shu sababli bir hududda yaratilgan hunarmandchilik buyumi boshqa hududnikidan naqshlari, ranglari va ishlanish usuli bilan farqlanadi. Bu holat xalq hunarmandchiligining milliy va hududiy xususiyatlarini belgilab beradi. Hunarmandchilik mahsulotlari orqali xalqning ma'naviy dunyosi, diniy e'tiqodlari, urf-odatlar va falsafiy qarashlari ifodalanadi. Naqsh va bezaklarda tabiat unsurlari, ramziy belgilar, ezgulik, farovonlik va go'zallik g'oyalari aks etadi. Shu bois xalq hunarmandchiligi nafaqat moddiy madaniyat namunasi, balki xalqning ma'naviy merosi sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Xalq hunarmandchiligi turlari

Xalq hunarmandchiligi turlari tarixan uzoq davr mobaynida shakllangan bo'lib, bugungi kungacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Har bir hunar turi xalqning ehtiyojlari, yashash sharoiti va madaniy qarashlariga mos ravishda rivojlangan. Quyida xalq hunarmandchiligining eng muhim va keng tarqalgan turlari batafsil yoritiladi.

Kulolchilik xalq hunarmandchiligining eng qadimiy va rivojlangan turlaridan biridir. Ushbu hunar loydan turli idishlar, xo'jalik buyumlari va bezak ashyolarini yasashni o'z ichiga oladi. O'zbekiston hududida kulolchilik san'ati asrlar davomida rivojlanib, o'ziga xos maktablarni vujudga keltirgan. Rishton, G'ijduvon, Shahrisabz va Xiva kulollari yaratgan buyumlar o'zining rang-barangligi, tabiiy bo'yoqlari va nafis naqshlari bilan ajralib turadi. Kulolchilik buyumlari kundalik hayotda keng qo'llanilishi bilan birga, badiiy qiymatga ham egadir.

Zargarlik hunari qimmatbaho va yarim qimmatbaho metallardan turli taqinchoqlar tayyorlash bilan bog'liq bo'lib, xalq hunarmandchiligining eng nozik va murakkab turlaridan biri hisoblanadi. Zargarlik buyumlari xalqning estetik didini, ijtimoiy mavqeini va urf-odatlarini ifodalaydi. Qadimda zargarlik buyumlari himoya va ramziy ma'noga ham ega bo'lib, insonni yomon kuchlardan asraydi, deb ishonilgan. Bugungi kunda ham zargarlik san'ati milliy madaniyatning muhim qismi sifatida rivojlanib kelmoqda.

Kashtachilik matolarga turli naqsh va bezaklarni qo'lda tikish san'ati bo'lib, xalq hunarmandchiligining eng nafis va badiiy turlaridan biri hisoblanadi. Kashtalar milliy kiyimlarda, so'zana, joynamoz, yostiq jildi kabi ro'zg'or buyumlarida keng qo'llaniladi.

Har bir naqsh ma'lum bir ma'noga ega bo'lib, xalqning orzu-umidlari, tabiatga munosabati va estetik qarashlarini ifodalaydi. Kashtachilik san'ati asosan ayollar tomonidan rivojlantirilgan bo'lib, u xalq og'zaki ijodi va urf-odatlar bilan uzviy bog'liqdir.

Yog'och o'ymakorligi xalq hunarmandchiligining murakkab va mas'uliyatli turlaridan biri bo'lib, u eshik, ustun, sandiq, mebel va boshqa buyumlarni bezashda keng qo'llaniladi. Ushbu hunar turi geometrik va o'simliksimon naqshlar, murakkab kompozitsiyalar bilan ajralib turadi. Yog'och o'ymakorligi asarlari nafisligi, mustahkamligi va badiiy qiymati bilan yuqori baholanadi.

Gilamdo'zlik jun va ipdan turli rang va naqshlarda gilamlar to'qish san'ati bo'lib, xalq turmushida alohida o'rin egallaydi. Gilamlar nafaqat uy-joylarni bezash vositasi, balki xalqning madaniy merosini ifodalovchi san'at asari hisoblanadi. Gilam naqshlarida xalqning tarixiy xotirasi, tabiatga munosabati va milliy qarashlari mujassam bo'ladi.

Ushbu hunarmandchilik turlari xalq madaniyatining boyligi va rang-barangligini namoyon etadi hamda milliy meros sifatida alohida qadrlanadi.

Xulosa qilib aytganda, xalq hunarmandchiligi xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va milliy o'zligini saqlab kelayotgan muhim sohalardan biridir. Hunarmandchilik turlarini chuqur o'rganish va rivojlantirish milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashga xizmat qiladi. Bugungi kunda xalq hunarmandchiligini qo'llab-quvvatlash, hunarmandlar faoliyatini rag'batlantirish va an'anaviy hunarlarni zamonaviy talablar asosida rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Xalq hunarmandchiligi kelajak avlodlar uchun bebaho madaniy meros sifatida saqlanishi va rivojlanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Qosimov M. O'zbek xalq amaliy san'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
3. Islomov Z. Xalq hunarmandchiligi asoslari. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Sodiqov A. Milliy madaniyat va an'analar. – Toshkent: Sharq, 2019.
5. Jo'rayev T. O'zbek xalq hunarlari tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
6. Hasanov B. Amaliy san'at va hunarmandchilik. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
7. Rahimov S. Milliy qadriyatlar va madaniy meros. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013.
8. To'xtayev A. O'zbek xalq san'ati asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
9. Abdullayev N. Xalq hunarmandchiligining estetik asoslari. – Toshkent: Fan, 2018.
10. Yo'ldoshev U. Milliy madaniyat va an'anaviy hunarlar. – Toshkent: Sharq, 2020.
11. Mirzayev A. O'zbek xalqining moddiy madaniyati. – Toshkent: Fan, 2011.
12. Rasulov D. Amaliy bezak san'ati tarixi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
13. Omonov K. Xalq hunarmandchiligi va zamonaviylik. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
14. Alimuhamedov F. Milliy san'at va hunar an'analari. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
15. Tursunova M. O'zbek xalq hunarmandchiligi turlari. – Toshkent: Fan va ta'lim, 2019.

INTERNET MANBALAR

16. <https://www.ziyonet.uz>

17. <https://www.lex.uz>

18. <https://www.culture.uz>

19. <https://www.unesco.org>

20. <https://www.uzbekistan.travel>